

Роман ГОЛИК

МІСТО І ЙОГО ДУША: ОБРАЗ ЛЬВОВА У ПОЛЬСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МЕМУАРИСТИЦІ XIX – ПОЧАТКУ XXI ст.

У свій час виникали суперечки щодо того, чи можна і наскільки використовувати художню та мемуарну літературу для реконструкції ментальності та історичного дослідження загалом. Одна частина дослідників ставилася до такої практики позитивно, інша – з великими застереженнями та недовірою. Істина, ймовірно, – десь посередині. Діяльність мемуариста чи письменника визначена історичним процесом, реаліями й суспільними нормами епохи, в яку вони живуть. Так само й праця історика певною мірою запроєктована текстами спогадів та художньою літературою того періоду, який він вивчає. Дана стаття – один із багатьох кроків до компромісу в “художньо-мемуарній” дискусії. Цим вона відрізняється від своїх попередниць, зокрема від літературознавчо-культурологічних студій Григорія Грабовича¹ та Януша Васильковського², присвячених міфологізаціям Львова.

Мешканець міста, як і будь-яка людина взагалі, живе у двох вимірах: у реальній дійсності і дійсності уявній. Це стосується й жителів українсько-польського культурного пограниччя, зокрема Галичини. У їхній свідомості, крім реального Львова, існує ще Львів віртуальний, який залишився у пам’яті різних поколінь: місто спогадів, романів, повістей та оповідань. Це місто стало символічним і для українців (як один із культурно-політичних центрів Західної України), і для поляків (для яких воно було одним із bastionів їхньої культури на т.зв. “Східних кресах”). В українській національній свідомості його нерідко розміщують в одному ряду зі столичним Києвом, у польській – на рівні з Краковом і навіть Варшавою. Ще важливішим є його значення у “кресовій міфології”, де Львів використовують як ідеальну модель не лише у галицькому, а й у білорусько-литовському контексті. У польській історіософії бої за Гродно у вересні 1939 р. стали аналогом україно-польських боїв за Львів у листопаді 1918 р., оборонці Гродна – “другими орлятами”, а саме місто – другим (після Львова) претендентом на орден “Віртуті мілітарі”. Водночас крім аналогій, тут маємо й різкі контрасти. За приклад можуть слугувати спогади Єжи Путрамент³. Народжений у Мінську письменник виховувався серед польсько-білорусько-російського-українського оточення: “земля лісів, боліт і озер була землею співжиття кількох народів. Навідували її припливи і відпливи кількох мов, кількох держав, кількох устроїв”⁴. Однак контакти з такою ж багатокультурною Галичиною у його спогадах виглядають чимось екзотичним. Перший раз Путрамент зіштовхується з нею під час нетривалого проживання у Коломиї. Юнака відразу вражає “інакшість” галичан порівняно зі знайомими йому білорусами, литовцями чи поляками. Ця “інакшість” досить своєрідна. Хлопець асоціює галицьке містечко з поставстрійською ностальгією (“вусами

у стилі Франца Йозефа”, які носить місцевий власник будинку), домінуванням “легіоністів” – колишніх офіцерів австрійської армії над “галілейцями” з армії російської (до яких належав його батько), а також з витонченим хабарництвом і вуличними бійками між польськими, українськими та єврейськими дітьми⁵. Ще раз він потрапляє на галицьку територію у 17 років і знову акцентує на незвичній для себе обстановці: “Розвадів – уже в Галичині. Чуюся як закордоном: зовсім інший вокзал, інші вагони, навіть люди начебто інакше вбиралися і розмовляли”⁶. Лише коли Путрамент приїжджає до Львова, “інакшість” Галичини з негативно-аморфної стає конкретно й позитивною. Для нього міжвоєнний Львів – синонім “лівого” руху (журнал “Sygnały”), але насамперед європейськості: “це місто шалено мені подобалося: зелень, пагорби як у Вільні, а при цьому Європа! – бо та Академічна з підстриженими деревами, магазини, готелі, і взагалі...”⁷. У випадку Львова такі відгуки подорожніх – не рідкість.

Проте в цьому дослідженні нас цікавить погляд не стільки гостей міста, як його жителів. Корені “львівської” мемуаристики та есеїстики слід шукати ще у XVI–XVIII ст. (зокрема, у “Потрійному Львові” Бартоломія Зіморовича, записках Петра Кунащака, Михайла Гунашевського, хроніці родини Вільчків тощо.) Однак лише у XIX ст. виникає своєрідний “стандарт” спогадів, який у багатьох рисах зберігся й донині. Досить згадати, наприклад, докладні мемуари Бенедикта Григоровича⁸. На їхніх сторінках бачимо Львів очима австрійського урядовця середини XIX ст.: кар’єрний шлях пересічного службовця, його мешкання, економічні проблеми на тлі відносно “спокійних” часів та картину Львова під час бурхливого 1848 р. Своєрідним продовженням цієї традиції стали спогади львівського урядника кінця того ж століття – Казимира Хлендовського (зокрема, їх перший том – “Спогади. Галичина 1843–1880”)⁹. Смісловим центром його Львова стає цісарсько-королівське Намісництво та щоденні клопоти тих, хто там працює. Натомість образ самого міста у Хлендовського перетворюється на галерею портретів тогочасної польської інтелігенції (часто досить дошкульних). Загалом Хлендовський згадує, в основному, ті середовища Львова, які вважає “демократичними”. Його опонент – Мар’ян Росцо-Богданович пов’язує Львів 70–80 рр. XX ст. з аристократичними салонами, балами та кінними перегонами, створюючи образ “провінційного Відня”¹⁰. Разом з тим, наприкінці XIX на початку XX ст. зароджується міф “щасливого Львова”: веселого, молодого, динамічного міста. Яскравий приклад цьому – “Шпага – багнет – ланцет” Станіслава Лясковницького¹¹ (спогади, видані уже після Другої світової війни). З одного боку, тут вибудовується образ “медичного Львова”, осередком якого для автора стала хірургічна клініка (звідси – “ланцет”). На протилежному полюсі тексту – напівбогемний світ львівських кав’ярень і товариське життя у чисельних спортивних клубах (звідси – “шпага”). Для Александра ж Закшевського (“Санаторій Маріївка і медицина”) Львів асоціюється з медичним факультетом університету, яким він був на початку XX ст., і своєрідним світом санаторію “Маріївка”, що зник разом із самим цим закладом¹². У “Незаписаному стані служби” Станіслава Василевського Львів до Першої світової війни зосереджений, в основному, довкола університету, бібліотеки Оссолінських та середовища польських інтелектуалів загалом. Інтелектуальний світ та емоційна атмосфера Оссолінеуму, разом з літературними портретами його “знакових” постатей, стали також об’єктами

“Оссолінських спогадів” Станіслава Лемпіцького¹⁴. Натомість з погляду Мечислава Опалека (“Про Львів і мою молодість”) Львів його юних літ – це передусім Личаків (Личаківське передмістя), на тлі якого формується життя міського інтелектуала кінця XIX – поч. XX ст¹⁵. Австрійський Львів в уяві Казимира Шлеєна (“Lwowskie gawędy”) – місто польських національних свят, а разом вуличних батярських пісень, будинкових дозорців-“шимонів” і захарашених речами кімнат¹⁶. Окремо слід згадати художньо-літературні еквіваленти “польського Львова під австрійською вивіскою”. Серед них, як правило, виділяють роман Яна Парандовського “Небо пломєніе”¹⁷. Ескізний образ Львова (вулиця Карла Людвіка, св. Терези, Академічна, Леона Сапєги, єврейська дільниця, Гетьманські вали) на сторінках цього твору супроводжує долю його головного героя – Теофіла. Атмосфера міського життя за австрійських і польських часів тонко передана у Ю. Вітліна (“Мій Львів”)¹⁸. У контексті цих мемуарів місто перетворюється у напівсонний колаж, де реальні події переплітаються з чистими витворами фантазії. Зрештою, слід згадати й “Безгрішні роки” та “Усміх Львова” популярного у міжвоєнний час Корнелія Макушинського. Тут також бачимо картину “дуже приємного” міста, що стає ареною безтурботного життя австрійських гімназистів. Потрібно також виділити видану у міжвоєнний період повість Мірослава Безлуди (псевдонім Фердинанда Ноймейера) “Академія Юзька”¹⁹, де постає “інший” австрійський Львів: світ львівських вулиць і міського пролетаріату, у середовищі якого панує своєрідна говірка – “балак”.

У спогадах та художніх творах, які торкаються “австрійського” Львова, зароджуються дві основні тенденції місцевої мемуарної традиції. З одного боку – створення образу неповторного багатокультурного міста – “осідку трьох митрополитів”, де співіснують різні народи. З іншого – протиставлення Львова польського українському. Так, у “Спогадах мого життя” Олександра Барвінського Львів – місто “Просвіти”, народовців і москвофілів, “Слова” і “Діла”; українське місто, яке захоплює людину й надовго залишається у пам’яті: “розкрився перед моїми очима Львів, положений в глибокій кітловині (...). Однак над цілим Львовом виринала величава катедра св. Юра з митрополічою палатою на заході, неначе б станула на сторожі столиці князя Льва. До нині осталося у моїй тямці незатерте вражінє сеї живописної картини, яка розкрилась передо мною від личаківської рогачки і сего першого мого в’їзду до столиці краю, де мала куватись моя доля і моя будучина”²⁰. Схожі асоціації (однак на іншому хронологічному відрізьку) бачимо у “Моєму житті” Степана Шухевича. Тут відображені психологічні зміни у ставленні до Львова – від юнацького розчарування до злиття “сільської” людини з міським ритмом життя. Для Шухевича Львів кінця XIX – середини XX ст. – це навчання у Академічній гімназії та університеті на тлі товариського життя львівських українців, австрійський суд, і, нарешті, резонансні судові процеси 20–30 рр., у яких автор спогадів брав активну участь. Для іншого українського правника, Олександра Надраги²¹, австрійський (а потім і польський) Львів – це конкретні місця пам’яті: вулиця Городоцька і костьол святої Анни, “ц-к. IV гімназія”, міські парки, храми (св. Юра, Святого Духа, Волоська церква), громадські установи (Народна лікарня) тощо. Їм у пам’яті автора відповідають львівські звичаї, переважно релігійні: св. Юра – це свячення пасок на Великдень, костьол св. Анни – процесії на честь св. Яна Непомука тощо. Водночас український образ австрійського Львова, бачи-

мо, зокрема, у прозі Івана Франка (“Для домашнього вогнища”, “Лель і Полель”, “Батьківщина”, “Гриць і панич”, “Герой поневоли”, “Різуни” тощо). Тут персонажі вписані у пейзаж реального Львова з Ратушею, площею Ринок, будинком сейму, Стрільницею на Курковій, Бригідками, Пелчинським ставом, вулицею Пекарською, пляцом Мар’яцьким, Єзуїтським городом тощо²².

Перша світова війна та повоєнні події змінили давніші уявлення про Львів, загостривши відчуття різниці між польським та українським містом. Ця трансформація торкнулася і мемуарів, і художньої прози та поезії. Насамперед, це стосувалося образу українсько-польського воєнного протистояння. Польська мемуарна і художня література про ці події була досить масштабною. Зокрема, однією з улюблених тем став міф “львівських дітей”, які воюють з українськими “загарбниками” (повість “з часів оборони Львова” “Igraszkі Lwowskie” Яна Зигми (1932). Саме цей сюжет стає одним із основних у другому творі того ж Мірослава Безлуди – “Юзько – польський солдат” (1934), де львівський “батяр” під впливом війни з українцями перетворюється на свідомого поляка. В обох текстах домінує образ міста, яке стає плацдармом бойових дій 1918–1919 рр. Найвідоміший образ міжвоєнного Львова у польській літературі зустрічаємо на сторінках “Високого Замку” Станіслава Лема²³. У творі Лема репрезентоване місто у “незвичайній” перспективі. Це – згусток дуже особистих вражень, які переживає дитина, а потім юнак; світ щасливої пам’яті, а не болючої реальності. Центрами цього світу стають цукерні, батьківське мешкання письменника на вулиці Браєрівській, школа біля Порохової вежі, сам Високий Замок – місця, які міцно ввійшли у молодецьку свідомість майбутнього літератора. Картина Львова у творі Станіслава Лема змінюється у міру того, як розгортається його розповідь. Оптимістичний на початку книги образ міста поступово обростає песимізмом: спогади завершуються згадками про передвоєнні клопоти, війну і знищення єврейського гетто. Зрештою, Львів дитинства стає для автора мертвим містом, від якого залишаються лише спогади. Натомість для інженера та історика архітектури Вітольда Шольгіні важливим є символічний зв’язок між містом Лева і будинком, де пройшло його дитинство і юність. Образ дому, в дверях якого вмонтоване залізне кільце з головою лева (“Дім під залізним левом”), в його уяві пов’язаний з площею Ринок, недалекими магазинами та гімназією. Зрештою, цей ланцюжок асоціацій веде до цілісної картини міста, проникнутої атмосферою казки та свята. Водночас і тут, і у кількатомному “Тамтому Львові” пера того ж В. Шольгіні²⁴, як справедливо зауважує Г. Грабович, чітко простежується концепція “недопущення Іншого”, українського, погляду на місто²⁵. (Ця тенденція досить поширена і у польській, і в українській мемуаристиці. Одним із нечисленних винятків тут є, здається, лише спогади того ж Ю. Вігліна). У дещо іншому ключі Львів постає на сторінках “Зелених часів” Александра Баумгартена²⁶. Тут, як і у нарисах Корнеля Макушинського, наскрізним мотивом стає гумор, а головною темою – роки, проведені у ІХ львівській гімназії, навчання і відпочинок її учнів у 20–30-х рр. ХХ ст. У цей же час для Мар’яна Тировича (“Спогади про культурне і товариське життя Львова 1918–1939”) Львів – також не стільки сукупність архітектурних пам’яток, як польське журналістське, літературне та мистецьке середовище, сформоване у їх інтер’єрі²⁷.

В українському літературному та мемуарному дискурсі образ Львова 20–30-х рр. подібний, але водночас і мало схожий на той, який створила польська література. Насамперед, це стосується спогадів про листопадові дні 1918 р. у Львові (“Від легенд – до правди” Льонгіна Цегельського, “Перший листопад у Львові” Михайла Гуцуляка, частково – “Листопадові дні 1918 р.” Олекси Кузьми). На їх сторінках виник образ давнього княжого міста, яке українські січові стрільці намагаються визволити з рук польських окупантів. У цьому ж руслі вибудована концепція й решти українських спогадів, що торкаються міжвоєнного Львова. Серед них слід окремо виділити мемуари Лева Біласа (“Оглядаючись назад. Пережите 1922–2000 і передумане”)²⁸, у чомусь схожі на книги Юзефа Вітліна і Станіслава Лема. Львів для Біласа – не тільки щоденна реальність 30–40-х рр. XX ст. Це вихідний пункт роздумів про психологію дитинства і молодечих років, про геополітичну ситуацію у Європі і те, як її сприймали українці, про зміни у світогляді тогочасного львівського інтелігента і про їх причини. Львів для Біласа – категорія не тільки історична, але й історіософська. Проте більшість спогадів львівських українців мають фактологічний або ж “сентиментально-фактологічний” характер. Так, мемуари Володимира Балагури (“Як я став журналістом”) сконцентровані довкола навчання в університеті та студентського побуту в Академічному домі. Чисельні спогади присвячені також окремим організаціям: українській Академічній гімназії та Духовній семінарії (пізніше – Богословській академії), гімназії Українського Педагогічного Товариства імені Іллі та Івана Кокорудзів, гімназії сестер василіанок у Львові тощо. В інших випадках Львів постає як сцена, на якій відбуваються події родинної історії. Приклад цьому – мемуари Лариси Крушельницької “Рубали ліс. Спогади галичанки”, де довоєнне місто постає “острівцем щастя” на тлі пізнішої трагедії – депортації і знищення її сім’ї на “Великій Україні”²⁹. Однак у текстах такого типу персоналії їхніх героїв-львів’ян, переважно, превалюють над цілісним образом міжвоєнного Львова. Він з’являється лише як фон, контекст, периферія. Винятком стали нечисленні твори українських письменників, присвячені субкультурі “львівської вулиці”. Тут слід виділити, зокрема, невеликі повісті та оповідання Богдана Нижанківського (“Брат Місько”), Івана Керницького (“Герой передмістя”), О. Лисяка (“Моє середмістя”), призначені для дітей оповідання І. Щураг-Гургули тощо. (Ці тексти – набуток повоевної української діаспорної літератури). Поруч з тим, виникає й поетичний образ міжвоєнного Львова. Це – близьке, але водночас відчужене від людини місто “мертвих авт”, плакатів, і “панів у сірих плащах”, місто цинічне і водночас містичне, таємниче – так, як у поезії Богдана-Ігоря Антонича.

Треба зауважити, що образ довоєнного, польського Львова у мемуарах і художній літературі плавно переходить в образ Львова 1939–1941 рр. та зливається з картиною воєнного міста. Наприклад, спогади Романа Волчука (“Спомини з передвоєнного Львова і воєнного Відня”)³⁰ містять три компоненти. Передвоєнний Львів вони відтворюють крізь призму родинної історії. Львів 1939 року – з огляду на суспільні зміни, викликані приходом радянської влади (“визволителів”). Львів 1941–1944 рр. для Волчука – це місто німецького “нового порядку” – з одного боку та активного життя українських організацій – з іншого. Так само й у пам’яті Остапа Тарнавського – автора “Літературного Львова. 1939–1944”³¹ окуповане

місто асоціюється, насамперед, з товаришким і творчим життям українських письменників. Водночас образи радянського й німецького Львова в мемуарах існують не тільки разом, але й окремо. З одного боку, виникає картина “сірого” радянського Львова 1939–1941 рр. Це місто шокує його корінних мешканців, але водночас приваблює “прибульців зі Сходу”, як це подано у романі Вілени Марської (псевдонім Марії Струтинської) “Буря над Львовом” або у збірнику спогадів “Західна Україна під большевиками” за редакцією Милени Рудницької. У цьому плані польський та український образ міста несподівано зближуються. При цьому польське бачення подій радикальніше, аніж українське. Польські автори зображають україно-радянський передвоєнний Львів абсолютним нонсенсом, непорозумінням, містом черг і злиднів. Доказ цьому – спогади Ядвіги Дабулевич-Рутковської “Поезія, проза, драма”³². Тут Львів стає місцем, де закладається світогляд дівчини-підлітка. Відповідно, образ міста в її уяві формується з низки різких контрастів та категоричних оцінок. Натомість в українській мемуаристиці погляд на радянський Львів дещо роздвоєний. У ньому присутні як позитивні, так і негативні оцінки – наприклад, радість від досить поверхової українізації і жах від останніх днів червня 1941 р., коли відкрилися тюрми НКВС.

Сприймання й зображення “німецького” Львова також неоднозначне. З одного боку, у спогадах того ж Остапа Тарнавського, Володимира Кубійовича (“Мені 80”), Юрія Шевельова (“Я – мене – мені... і довкруги”)³³ чи в “Щоденнику” Аркадія Любченка³⁴ бачимо спочатку напівілюзорний образ відносно щасливого для українських інтелектуалів міста. Водночас у мемуари й художні твори проникає негативний образ “іншого” Львова. Це місто терору, де розстрілюють закладників і знищують євреїв, і де, з іншого боку, розвивається польський та український рухи опору. Ці моменти заакцентовані, зокрема, у продовженні мемуарів тієї ж Я. Дабулевич-Рутковської під назвою “Місце на Землі”. Окремо слід згадати мемуари Євгена Наконечного “Шоа у Львові”. Крізь призму дитячих спогадів автора тут бачимо не тільки вражаючу драму голокосту, сценою якої став Львів, але й роль українців у порятунку євреїв. Зрештою, тут бачимо цілий клубок мотивів: від життя робітничих кварталів Львова у воєнні та передвоєнні роки до зворушливої дружби львівських дітей – євреїв і не євреїв – на тлі знищення гетто³⁵. В окремих випадках, як, скажімо, у книзі Романа Савицького “Поцілунок лева”³⁶ мотиви міста і війни влітаються у сюжетну канву пригодницького твору.

Окремо слід згадати художній та мемуарний дискурси української радянської літератури. Тут встановився чіткий канон зображення Львова 1939–44 рр. Спочатку – місто, розбуджене до нового життя “Золотим Вереснем”. Потім, у роки окупації, – “кубло” фашизму, буржуазного націоналізму і греко-католицизму, з якими борються комуністи-підпільники. Нарешті, починаючи з 1944 р. – знову визволене щасливе місто. Цю схему бачимо, зокрема, у такому продукті радянської “літературної ідеології”, як повість Володимира Беляєва “Хто тебе зрадив?”³⁷, за якою згодом зняли кінофільм “Іванна”. Зображення радянського Львова після 1944 р. також вписувалося у межі цього канону. Цікавими на цьому тлі є спогади тих жителів, які приїхали у Львів зі Сходу України та інших республік тогочасного СРСР. Так, для Єкатеріни Короткової (“На окраїні імперії”)³⁸ повоєнний Львів – місто старих помешкань з витонченим інтер’єром, “довоєнними” швачками і манікюрницями.

Це місце її навчання у Львівському університеті, де викладали професори “старої школи”, але водночас і нічні вбивства військових та партійних працівників. Місто страшне, але й прекрасне – підсумовує авторка. Для Григорія Комського (“Тіні тіней”)³⁹ Львів 50-их також асоціюється з чистотою помешкань, домогосподарками, консьержками і няньками, які дотримувалися “польських” порядків і манер. Натомість Львів 70-их, жителями якого стають мешканці довколишніх українських сіл, викликає у нього прихований спротив: місто, на думку Г. Комського, вже втрачає європейське обличчя і потрохи люмпенізується. Образ міста, яке, українізуючись, втрачає свій “дух”, стає одним із наскрізних і у прозі Ігоря Клеха⁴⁰. У польськомовному варіанті книги есеїв “В совєцькім Львові. Щоденне життя міста в 1944–1990 рр.”⁴¹ Олександри Матюхіної, яка згадує події 70–80 рр., релікти старого польського Львова протиставлено новому, “селянському” місту. Для поляків, особливо вихідців з Галичини, радянський Львів асоціюється з одноманітним люмпенізованим натовпом. Тому в повоєнній польській літературі й мемуаристиці виникають два образи Львова: міста колишнього, “вирваного з польських грудей”, і теперішнього, в якому господарюють ті, для кого воно “чуже”. Разом із тим, у польській мемуаристиці та художніх творах фігурує цілком зрозуміла ностальгія колишніх львів’ян за втраченим містом. Так, у пронизаній інтелектуалізмом поезії Збігнева Герберта одним із наскрізних мотивів стає повернення “пана Когіто” у Львів, його мандрівка шляхами спогадів, а не місцями реалій. (Невипадково присвячений воєнній Варшаві його вірш “Рапорт з обложеного міста” пов’язується зі Львовом). В українському літературному дискурсі 50–80-х рр. XX ст. також простежуються різні образи Львова. З одного боку, тут бачимо виконання ідеологічних настанов компартії: намагання “прославити” його як індустріальне місто у руслі “виробничих” тем соцреалізму. Паралельно з цим, відчутне прагнення реконструювати історичне минуле Львова. Наприклад, у циклі романів Романа Іваничука (“Манускрипт з вулиці Руської”, “Вода з каменю”, “Шрами на скалі”) відтворено образ міста XVII – XX ст.; у творах Євгена Куртяка (“Губернаторські вали”) – картину Львова кінця XIX – поч. XX ст. тощо. Водночас у художніх (зокрема поетичних) текстах цього періоду бачимо спроби створити сентиментальний образ “міста левів”, які, з одного боку, нагадують про його минуле, а з іншого – апелюють до почуттів сучасної людини (Роман Лубківський – “Львів”, Ростислав Братунь – “Легенда про львівський трамвай”, Марія Хоросницька – “Мандрівки по Львову” тощо).

Новий образ Львова як центру національного та національно-релігійного відродження, міста мітингів і демонстрацій виникає у літературі та мемуаристиці аж у 90-х рр. XX ст. Разом з тим, у текстах українських літераторів переосмислюється образ довоєнного та радянського міста. Приклад цьому – белетризована автобіографія того ж Романа Іваничука “Благослови, душе моя, Господа...”⁴², де заакцентовано на існуванні українського Львова у межах Львова радянського. Це, у свою чергу, породжує образ міста як нового П’ємонту, з якого розповсюджується ідея української державності на решту території України. Ще один варіант трактування цієї теми – спогади Миколи Петренка “Лицарі пера і чарки”, де створено нетиповий образ “богемного” Львова радянської доби. У книзі Ілька Лемка (псевдонім Ілля Семенова) “Львів – понад усе!” радянський Львів постає осередком незалежної молодіжної культури 70–80-х рр. Водночас у цих мемуарах помітне бажання

відновити утрачені зв'язки між до- і післявоєнним Львовом, зокрема між “школою Лема” і радянською й пострадянською 8-ю школою, між символічними Високим Замком (у Лема) і “Святим садом” (у Лемка) тощо. Так, автор споминів частково намагається відродити старий міф Львова у новій іпостасі. Загалом молодше покоління письменників створює свій, “андерграундний” образ міста, зокрема його мистецького середовища 80–90-х рр. ХХ ст., як у книзі Надії Мориквас “За нас – у Львові”⁴³. Нарешті, у кінці 90-их та початку 2000-их рр. виникає постмодерний погляд на пострадянський Львів – місто, де еклектично поєднані елементи різних культур (романи та есеї Юрія Андруховича, “Повернення у Леополіс” Віктора Неборака тощо). Особливо гостро молоді інтелектуали акцентують на різниці між реальним – поруйнованим та ідеальним – досконалим Львовом. Тут показово є перекладена польською збірка “Львів. Три есеї”, де вміщені нариси українських авторів Юрія Прохаська, Юрія Издрика та Наталі Сняданко. Одним із леймотивів цієї книги (а водночас міні-альбому) можна вважати витримане у дусі постмодерну метафоричне порівняння того ж Юрія Прохаська: “Львів може збивати з пантелику, провадити на манівці, вдавати, що є іншим, іншого кольору, але шанс пізнати його ми отримуємо лише тоді, коли зрозуміємо: Львів має, по суті, колір пожовклого паперу”⁴⁴. Це, у свою, чергу, веде автора до іншого образу – картини міста, будинки якого схожі на книги, які кожен читає по-різному; міста-бібліотеки, яку кожен використовує так, як уміє, знає і може. Змінюються покоління “читачів” – жителів, твердить Прохасько, які водночас є й бібліотекарями – власниками та “інтерпретагорами” міста, у якому живуть.

Отож, можна відзначити, що мемуарні та художньо-літературні образи Львова ХІХ – початку ХХІ ст. у польській та українській традиції споріднені, і водночас дуже відмінні. Тут можна простежити три основні тенденції:

- емоційно-естетичне замилування містом, його історією та пам'ятками архітектури;

- виразну національну домінанту, прагнення протиставити “чуже” сприймання Львова “своєму” (українське – польському чи навпаки) на тлі ностальгії за втраченим містом;

- іронію та критицизм, бажання побачити місто відсторонено, “збоку”.

І всі ці прагнення настільки ж сильні, як і бажання просто любити Львів без будь-яких додаткових коментарів. Цей момент об'єднує більшість спогадів про місто, в одних випадках затушовуючи національні, конфесійні та політичні суперечності у поглядах їхніх авторів, а в інших – навпаки, підсилюючи їх. Разом з тим, більшість мемуаристів підкреслюють унікальність Львова – особливого урбаністичного феномену на пограниччі різних культур, його незвичайну роль в історії України, Польщі та Центрально-Східної Європи загалом .

¹ *Грабович Г.* Мітологізації Львова: відлуння присутності чи відсутності // Грабович Г. *Тексти і маски*. – Київ, 2005. – С.155–181.

² *Wasyłkowski J.* *Lwowska beletrystyka Lwowa dotycząca* // *Wasyłkowski J.* *Lwowskie mistrygalki*. – Warszawa, 2000. – S. 62–95.

³ *Putrament J.* *Pół wieku. Młodość*. – Warszawa, 1962.

⁴ Там само. – С. 5.

- ⁵ Там само. – С. 36–40.
- ⁶ Там само. – С. 105.
- ⁷ Там само. – С. 337–339.
- ⁸ Там само. – С. 265.
- ⁹ *Gregorowicz B.* Pamiętnik // Pamiętniki urzędników galicyjskich. – Kraków, 1978. – S. 35–353.
- ¹⁰ *Chłędowski K.* Pamiętniki. Galicja 1843–1880. – Wyd. 2. – Kraków, 1957.
- ¹¹ *Rosco-Bogdanowicz M.* Wspomnienia. – Kraków, 1959. Т. 1–2.
- ¹² *Laskownicki S.* Szpada, bagnet, lancet. Moje wspomnienia. – Wrocław, 1970.
- ¹³ *Zakrzewski A.* Sanatorium Mariówka i medycyna. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk, 1975.
- ¹⁴ *Wasilewski S.* Niezapisany stan służby. – Wrocław, 1957; *Lempicki S.* Wspomnienia ossolońskie. – Wrocław, 2006.
- ¹⁵ *Opalek M.* O Lwowie i mojej młodosci. Kartki z pamiętnika 1881–1901. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź, 1987.
- ¹⁶ *Schleyen K.* Lwowskie gawędy. Wyd. 5. – Warszawa, 2002.
- ¹⁷ *Парандовський Я.* Небо пломеніє / Пер. з пол. Львів, 1978.
- ¹⁸ *Witlin J.* Mój Lwów. – Warszawa, 1991; фрагмент у перекладі українською: *Вітлін Ю.* Мій Львів // Критика, 2002. – Ч. 7–8. – С. 35–37.
- ¹⁹ *Bezhuda M.* Akademia Józka. – Toruń; Warszawa; Lwów, 1932.
- ²⁰ *Барвінський О.* Спомини з мого життя. – Нью-Йорк; Київ, 2004. – С. 90.
- ²¹ *Надрага О.* Серед львівських парків. – Львів, 2004.
- ²² Дет. про це див: *Чоник Р.* Причинки до флори і фауни Франкового Львова // *І. Число 29: Геній місця / Genius Loci.* – Львів, 2003. – С. 165.
- ²³ *Лем С.* Високий Замок / пер с. пол. – Львів, 2003.
- ²⁴ *Scholginia W.* Tamten Lwów. – Wrocław, 1992–1994.
- ²⁵ *Грабович Г.* Мітологізації Львова – відлуння присутності чи відсутності // *Грабович Г.* Тексти і маски. – К., 2005.
- ²⁶ *Baumgarten A.* Zielone czasy. – Katowice, 1960.
- ²⁷ *Tyrowicz M.* Wspomnienia o życiu kulturalnym i obyczajowym Lwowa 1918–1939. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź, 1991.
- ²⁸ *Білас Л.* Оглядаючись назад. Пережите 1922–2000 і передумане. – Львів, 2005.
- ²⁹ *Крушельницька Л.* Рубали ліс. Спогади галичанки. – Львів, 2001.
- ³⁰ *Волчук Р.* Спомини з передвоєнного Львова і воєнного Відня. – Київ, 2002.
- ³¹ *Тарнавський О.* Літературний Львів, 1939–1944: Спомини. – Львів, 1995.
- ³² *Dabulewicz-Rutkowska J.* Poezja, proza i dramat. Pamiętnik nastolatki 1939–1941. – Wrocław, 1999.
- ³³ *Шевельов Ю.* Я – мене – мені (і довкруги). – Харків; Нью-Йорк, 2001.
- ³⁴ Щоденник Аркадія Любченка. – Львів; Нью-Йорк, 1999.
- ³⁵ *Наконечний Є.* “Шоа” у Львові. – Львів, 2004.
- ³⁶ *Савицький Р.* Поцілунок лева. – Львів, 2006.
- ³⁷ *Беляєв В.* Хто тебе зрадив? Документальна повість. – Львів, 1967.
- ³⁸ *Короткова Є.* На окраїні імперії // Критика, 2002. – Ч. 7–8. – С. 38–39.
- ³⁹ *Комский Г.* Тени теней // *І. Число 29: Геній місця / Genius Loci.* – Львів, 2003. – С. 266–275.
- ⁴⁰ *Клех И.* Костел на Привокзальной // *І. Число 29: Геній місця / Genius Loci.* – Львів, 2003. С. 277–283.
- ⁴¹ *Matyukhina A.* W sowieckim Lwowie. Życie codzienne miasta w latach 1944–1990. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2000. Дет. про концепцію авторки див: *Чорновол І.* Бастіон тримається // Критика, 2004. – Ч. 1–2. – С. 21–23.
- ⁴² *Іванчук Р.* Благослови, душе моя, Господа... – Львів, 1993.
- ⁴³ *Мориквас Н.* За нас – у Львові. Міти і міфи. – Львів, 2001.
- ⁴⁴ *Prochaško J.* Lwowskie epifanie // Lwów. Trzy eseje. – Kraków, 2005. – S. 31.